

КВІТКА О.А.

*аспірант кафедри «Соціальна робота»
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ ЗАЛУЧЕННЯ У ДЕСТРУКТИВНІ КУЛЬТИ

У сучасному суспільстві деструктивні культи стають все більш поширеним соціальним явищем, що несе загрозу як психологічному, так і соціальному благополуччю громадян. Особливо актуальною ця проблема є в Україні, де соціально-економічні кризи, політична нестабільність та високий рівень стресових ситуацій створюють сприятливе середовище для вербування у такі групи.

Залучення в деструктивні культи не є випадковим процесом. Воно часто відбувається під впливом комплексного поєднання соціальних факторів, таких як конфлікти у сім'ї, соціальна ізоляція, відчуття нестачі підтримки, економічна нестабільність та обмежене коло спілкування. Важливим є те, що ці фактори взаємодіють із психологічною вразливістю

людини, підвищуючи ризик потрапляння у маніпулятивні та експлуатативні групи.

Дослідження соціальних факторів залучення у деструктивні культури є необхідним для розробки ефективних профілактичних заходів та програм соціальної реабілітації постраждалих. Воно дозволяє не лише зрозуміти закономірності вербування, але й створити науково обґрунтовані рекомендації для сімей, освітніх закладів, громадських організацій та державних структур, спрямовані на захист людей від деструктивного впливу культур.

Залучення у деструктивні культури найчастіше відбувається під впливом певних соціальних умов, які створюють сприятливе середовище для маніпуляцій та контролю. Одним із таких чинників є сімейні конфлікти та дезадаптивні стосунки у родині. Часті сварки, насильство, недостатня емоційна підтримка або надмірна опіка формують у людини потребу у зовнішньому джерелі підтримки та розуміння, що робить її більш вразливою до впливу сторонніх груп. Соціальна ізоляція також відіграє важливу роль: почуття самотності, відчуження від колективу або відсутність друзів підвищує готовність довіряти пропозиціям культу, який обіцяє дружню спільноту та емоційну прийнятність. Економічна нестабільність та життєві труднощі є додатковими факторами ризику. Безробіття, низький рівень доходу або нестабільні житлові умови змушують людину шукати відчуття «стабільності» і підтримку у групі, яка обіцяє фінансову або життєву допомогу. Низький рівень освіти та обмежений доступ до інформації підсилюють цю вразливість, оскільки люди, які не навчалися критично оцінювати інформацію, стають легкою мішенню для вербувальників. Крім того, обмежене коло спілкування та соціальні зв'язки роблять людину залежною від невеликого оточення, що може маніпулювати її світоглядом і формувати сприйняття дійсності у вигідному для культу напрямі [1].

При цьому соціальні фактори не діють ізольовано, а створюють основу, на якій психологічна вразливість проявляється найбільш гостро. Життєві кризи, такі як втрата роботи, розлучення або смерть близької людини, у поєднанні з сімейними чи соціальними проблемами підсилюють потребу людини у підтримці, розумінні та стабільності. Низька самооцінка та відчуття власної незначущості підвищують готовність сліпо довіряти групі, яка надає відчуття значущості та прийняття. Потреба у стабільності та емоційній опорі робить людину особливо сприйнятливою до пропозицій культу, що обіцяє «нове життя», порядок і безпечне середовище.

Сучасні деструктивні культури активно використовують не лише внутрішні соціальні та психологічні чинники, а й зовнішнє оточення та

цифрові платформи для вербування нових членів. Важливу роль у цьому процесі відіграє особисте оточення людини. Друзі, знайомі або навіть родичі можуть виступати як «вербувальники», створюючи довіру через емоційні зв'язки та поступово залучаючи до групи. Завдяки знайомим людям культ виглядає безпечним і надійним, що значно підвищує шанси успішного залучення [4].

Не менш значущим є вплив соціальних мереж та інтернету. Онлайн-групи, канали та спільноти пропонують відчуття приналежності, підтримки та спільності, що компенсує нестачу соціальної інтеграції у реальному житті. Людина, яка відчуває самотність або соціальну ізоляцію, знаходить у цифровому середовищі культу підтримку і сенс, що створює емоційний зв'язок із групою.

Особливо важливим є маніпулятивний вплив через інформацію. Медіа-контент, який поширюють деструктивні культи, часто містить емоційні повідомлення, обіцянки щастя, успіху та гармонійного життя. Він апелює до потреб людини у визнанні, безпеці та соціальній підтримці, одночасно формуючи нову систему цінностей і переконань, яка підкріплює залежність від групи [3].

Такий комплексний вплив дозволяє деструктивним культам не лише залучати нових членів, а й формувати стійку психологічну залежність через соціальну інтеграцію та емоційне підкріплення. Людина починає відчувати себе частиною спільноти, яка «дбає» про неї, що значно ускладнює процес виходу з культу та реабілітації.

Для зменшення ризику залучення до деструктивних культів необхідно комплексно впливати на соціальні чинники, які створюють сприятливе середовище для маніпуляцій. Одним із ключових напрямів є зміцнення сімейних зв'язків та підтримка здорових міжособистісних відносин у родині, що дозволяє зменшити потребу людини шукати підтримку поза сім'єю. Важливе значення має розвиток соціальної активності та інтеграції у громаді через участь у колективних заходах, клубах за інтересами або волонтерських програмах, що знижує ризик соціальної ізоляції. Крім того, підвищення освітнього рівня та формування критичного мислення допомагають людям самостійно оцінювати інформацію та уникати маніпуляцій. Соціальна та економічна підтримка, спрямована на подолання життєвих труднощів, стабілізацію життєвої ситуації та забезпечення базових потреб, також значно зменшує вразливість до пропозицій культів. Усе це в комплексі сприяє створенню безпечного соціального середовища, що зменшує ймовірність залучення в деструктивні групи [2].

Дослідження соціальних факторів залучення у деструктивні культи показує, що цей процес є результатом взаємодії зовнішніх соціальних умов і внутрішньої психологічної вразливості особистості. Для зменшення ризику залучення до культи необхідний комплексний підхід, що включає зміцнення сімейних та соціальних зв'язків, розвиток критичного мислення та медіа-грамотності, створення програм соціальної та економічної підтримки для людей у кризових ситуаціях. Водночас важливо враховувати психологічну складову, надаючи підтримку особам із низькою самооцінкою та кризовими станами. Лише поєднання заходів, спрямованих на зміну соціального середовища та підтримку психологічного здоров'я, може ефективно протидіяти залученню у деструктивні культи та сприяти соціальній реабілітації постраждалих.

Список використаних джерел

1. Гридковець Л. Деструктивний вплив культового мислення на духовно-психологічні процеси особистості в період особистісних криз. *Практична психологія та соціальна робота*. 2020. № 4. С. 244-260.
2. Гридковець Л. М. Вплив культового фактору на розвиток змінених станів свідомості в особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2018. № 11. С. 7-12.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Павелків В. Р. Вплив соціальних взаємодій як мотив деструктивних форм компенсації особистісних деструкцій. *Проблеми сучасної психології*. 2016. Вип. 33. С. 400-409.